

Yaman Koray'ın "Mola"sında Doğa Algısı

Dr. Öğr. Üyesi Hayrunisa Topçu
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nisa@hacettepe.edu.tr

Öz

Doğa ile insan arasındaki ilişki sanatın ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. Edebiyatta doğanın taklidi ile başlayan bu ilişki, mitolojik öykülerle devam etmiş, sonrasında da romantizm ve realizmin etkisi altında şekillenmiş, günümüze yaklaştıkça şehirleşme ve modernizm kavramlarıyla değerlendirilmeye başlamıştır. Türk edebiyatında da benzer bir seyir izleyen doğa algısı, halk şiirlerinde pastoral bir bakış açısıyla kendisini göstermiş, Tanzimat Dönemi'nde romantizm etkisindeki betimlemelerde ortaya çıkmış, Servet-i Fünûn'da ise realist bir tavır takınmıştır. Doğaya karşı geliştirilen bu gerçekçi tutum, şehirleşme ve modernleşmenin etkisini hissettirdiği 1970'li yıllara kadar devam eder. Bu çalışmanın konusu, Yaman Koray'ın 1970'te kaleme aldığı *Mola* isimli romanındaki doğa algısıdır. Erdek'in Narlıköy isimli köyünde geçen romandaki doğa algısı, hem doğa - kent çatışması üzerinden hem de insanların doğaya ait farkındalıkları üzerinden verilir. Çatışmanın çözümlenmesi ve farkındalıkların ortaya çıkarılması için edebiyat alanında 90'lardan sonra yeni bir eleştiri yöntemi olarak ortaya çıkan ekoeleştiriye faydalanılmıştır. Böylelikle roman üzerinden kırsalda yaşayan insanların şehirleşmeye bakışı, modernizm ile şehirleşme arasındaki ilişki, bu ilişkinin insan ile doğa arasındaki mesafeyi ne yönde etkilediği, insanların doğaya ve çevrenin korunmasına dair farkındalıklarının ne düzeyde olduğu sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaman Koray, *Mola*, ekoeleştiri, şehirleşme, köy romanı.

Perception of Nature in *Mola* by Yaman Koray

Abstract

The relation between nature and the man has caused the emergence of art. This relation, which started with the imitation of nature, continued with mythological stories and was formed under the influence of romanticism and realism. Then, it has started to be evaluated with the use of urbanization and modernism concepts in literature until today. The perception of nature, which has a similar course in Turkish literature, has shown itself with the pastoral point of view in folk poetry, appeared in the descriptions under the influence of romanticism in the Tanzimat Period, and maintained a realistic attitude in Servet-i Fünûn Period. This realistic attitude towards nature had continued until the 1970s when the impact of urbanization and modernization was clear enough. The subject of this study is the perception of nature in the novel named *Mola* by Yaman Koray in 1970. The

Gönderim Tarihi / Sending Date: 24/05/2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 08/01/2021

perception of nature seen in the novel in the village of Narlıköy in Erdek is reflected both through the conflict between nature and the city and people's awareness of nature. In order to solve the conflict and reveal the awareness, the eco-criticism, which emerged as a new method of criticism after the 90s, was used in literature. In this way, throughout the novel, the view of people living in village on urbanization, the relation between modernism and urbanization, how this relation has affected the distance between human and nature, the level of awareness of people about nature and the protection of environment were questioned.

Keywords: Yaman Koray, *Mola*, ecocriticism, urbanisation, village novel.

GİRİŞ

İnsanın doğayla ilişkisi insanlığın varoluşuna dek götürülebilir. İnsanın, evreni anlama ve anlamlandırma çabasıyla başlayan sanatın temelinde doğanın taklidi vardır. Dolayısıyla sanatın, daha da öze indirgeyecek olursak, edebiyatın doğa ile olan ilişkisi insanlık tarihi kadar eskidir. Fakat bu ilişki, insanın sanat algısına paralel bir şekilde değişim göstermiştir. Sabri Esat Siyavuşgil, edebiyatta mitolojik öykülerle başlayan insan-doğa ilişkisinin, Ortaçağ'ın karanlık zihniyetiyle kesintiye uğrasa da Rönesans ile devam ettiğini söyler. Bu ilişki, tabiat, renk, boyut, haz, ilham gibi özellikleriyle insanların yaşamına dâhil olur. Ünlü fabl yazarı La Fontaine'nin anlatılarında tabiat, hem bir dekor hem de insan ruhunu yansıtan bir ayna olarak 17. yüzyılda yerini alır. Romantiklerle birlikte kentten keşmekeşinden kaçıp sığınılacak bir mekâna ve insan ruhunun iniş çıkışlarını anlatan bir aracıya dönüşür. Sembolistlerin eserlerinde tabiat, insanı heyecanlandıran, sanatçının algısıyla şekillenip renklenen bir unsur halini alır. Realizm ve natüralizmde ise tabiat aklın hâkimiyetindedir (Siyavuşgil, 1993, s. 9-10). Bu tespitlerden yola çıkılarak doğa-insan ilişkisinin insanın sanata ve evrene bakışındaki değişimle paralel ilerlediğini söylemek mümkündür.

İnsan-doğa ilişkisinin değişimi Türk edebiyatı üzerinden de izlenebilir. Divan edebiyatı tabiatı mazmunlar üzerinden anlatırken halk edebiyatının daha panteist bir tabiat algısı vardır. Siyavuşgil, bu durumun Divan edebiyatının tabiat konusundaki realitesini yitirmesine neden olduğunu belirtir. Halk edebiyatı ise tabiatı, onun içinde yaşayan bir insanın gözüyle ve coşkusuyla anlatır. Dolayısıyla tabiatla ruhsal ve fiziksel bakımdan iç içe geçmiş insan, Divan edebiyatı ile karşılaştırıldığında tabiatı daha gerçekçi bir tutumla ele alır (1993, s. 12-20). Tanzimat edebiyatıyla birlikte Türk edebiyatı Batı'nın yörüngesine girer. Bu dönemde Tanzimat'ın 1. Kuşağından olan Namık Kemal'in eserlerine tabiat çoğunlukla içselleştirilememiş, sanatkârane cümlelerle ifade edilen bir fon halinde görülür. Aynı dönemin 2. Kuşak sanatçılarından Rezaîzâde Mahmut Ekrem'in eserlerinde tabiat melankoli ve hüznü anlatmak için betimlenen bir ortamdır. Dönemin bir diğer sanatçısı Abdülhak Hâmit Tarhan'ın gerek tiyatrolarında gerek şiirlerinde zengin bir tabiat algısı göze çarpar. Bu eserlerde tabiat, yer yer pastoral, yer yer panteist yer yer de romantik bir dünya görüşüyle ele alınır. Servet-i Fünûn ve II. Meşrutiyet dönemlerinde tabiat realist ve sembolist bir şekilde ele alınır. Cumhuriyet'in ilanına yaklaştıkça tabiat canlı, samimi bir üslûpla ve realist bir tutumla değerlendirilir. Cumhuriyet'in ilanından 1940'lara dek lirik, coşkulu bir üslûpla, gerçekçi bir bakış açısıyla, insan ruhuna ilham veren, onu besleyen bir unsur olarak anlatılır. Cumhuriyet'in kazanımlarının konu edildiği birçok eser, Anadolu coğrafyasından beslenip güç alır.

1940'lara gelindiğinde Türk edebiyatında tabiat algısını şekillendiren yeni bir süreç başlar. Bu sürecin en önemli hamlesi Köy Enstitülerinin kurulmasıdır. En genel tabiriyle, köylerin kalkınması ve kendi kendine yetmesi için öğretmen yetiştirmeyi hedefleyen bu okullarla birlikte, tabiat romantik veya pastoral bir bakış açısıyla değil, pragmatik bir tavırla, ehlileştirilmesi gereken bir unsur olarak ele alınır. Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın gibi Köy Enstitülü yazarların eserlerinde tabiat, köylünün geçimini sağlayan, çoğu zaman köylünün kuraklık, verimsizlik gibi sorunlarla mücadele etmesine neden olan bir öge olarak keskin bir realizmle anlatılır. Bunun yanı sıra Köy Enstitüsü mezunu olmayıp köyü konu edinen yazarlar da vardır. Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir ve bu çalışmanın konusu olan Yaman Koray'ın da örnek olarak gösterilebileceği grubun tabiat algısı enstitülü

yazarlardan farklıdır. Erkan Irmak, enstitülü yazarların eserlerinde köyün kapalı, içe dönük, toplumsal etkilerin uzağında tekil bir yapı olarak ele alındığını söylerken, enstitülü olmayan yazarların eserlerinin ve 70'lerden sonra kaleme alınan köy romanlarının köyü ve köylüyü ülkenin bir parçası olarak, toplumsal etkiler ışığında, canlı bir yapı olarak değerlendirdiklerini belirtir (2018, s. 302- 303). Nitekim Balıkesir'in Erdek ilçesinin bir köyünde geçen *Mola* isimli romanda köy halkı, köyü sadece balıkçılık yapılacak bir yer olarak değil; doğup büyüdüğü, kalkınmasını istedikleri bir yer olarak görürler. Bunun temelinde, kentin, toplumda modernliğin sembolü ve konforlu yeni yaşam alanı olduğu algısı vardır. Yani bu bağlamdaki kent algısı sosyolojik temellidir. Köy romanlarında 80'lere yaklaştıkça görülmeye başlanan modernleşme ve şehirleşme isteği, *Mola*'da da dikkati çeker. *Mola*'da da köyü, kentin sahip olduğu olanaklarla donatma çabası dikkati çeker. Dolayısıyla tarım alanlarıyla veya doğal güzelliklerle örülü tabiatın yerini, yapılaşmaya başlayan bir tabiat almaya başlar. 80'lere gelindiğinde ise köyden kente göçün hız kazanmasının ardından, köy romanının ortaya çıkmasına neden olan toplumsal koşullar değişir ve yeni bir çevre algısı ortaya çıkar. Artık bu çevre, kırsal kesimde geçen eserlerdeki gibi çoğunlukla tabiatı değil kenti de kapsamaktadır. Yeni dünya düzeniyle birlikte yalnızlaşan ve kendisine yabancılaşan insan kent yaşamına uyum sağlama sürecine girer. 90'lardan itibaren ise insan, doğaya verdiği zararı, iklimlerin değişmesindeki rolünü sorgulamaya başlar ve kendisinin doğa karşısında üstün olduğu algısından, doğayla eşit ve iç içe olduğu algısına doğru geçiş yapar.

1. Ekoeleştirir

Günümüzde, edebiyat eserlerindeki doğa algısına yönelik yapılan bir çalışmada ekoeleştirenden faydalanmanın, çalışmanın akademik niteliğini artıracak ve bakış açısını derinleştireceği muhakkaktır. Çünkü ekoeleştirir, bir diğer adıyla çevreci eleştirir, insan-doğa ilişkisini evrimsel bir süreç olarak değerlendirir ve bu ilişkinin ne yönde ilerlediğini tespit eder. Dolayısıyla edebiyat eserleri aracılığıyla insanın doğaya karşı takındığı tavrı belirlemek, hem insan-doğa ilişkisinin gelişim evrelerini görmek, hem de günümüzdeki çevre algısına ve sorunlarına ışık tutmak açısından önemlidir.

Ekoeleştirir her ne kadar 90'lardan sonra edebiyat araştırmaları içinde ayrı bir alan haline gelse de terim biçimde kullanılışını daha eskilere götürmek mümkündür. Oppermann (2012, s. 10), *ekoeleştirir* teriminin ilk olarak William Rueckert'in 1978 yılında kaleme aldığı *Literature and Ecology* adlı makalede kullanıldığını söyler. Rueckert (1996, p. 107) sözü edilen makalede ekolojiyi ve ekolojik kavramları edebiyat çalışmalarına uyguladığından bahseder. Çünkü ekoloji; bir bilim dalı, disiplin ve insanlığın bakış açısı olarak değerlendirildiğinde dünyanın bugünü ve yarınıyla fazlasıyla ilişkilidir. Ekoeleştirenin günümüzde de yaygınlığını koruyan tanımını Cheryl Glotfelty yapar ve bu yöntemin "edebiyat ile fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelemesi" (1996, p. xviii) anlamına geldiğini söyler. Bu ilişkinin bir edebiyat eserinde var olup olmadığının, hangi ölçütler doğrultusunda belirlenmesi gerektiğini söyleyen isim Lawrence Buell'dir. Bu ölçütlerden ilki çevrenin sadece fon olarak görülmesi değil, insanlık tarihinin doğa tarihiyle iç içe geçmesidir. İkincisi insanın menfaati, meşru olan tek menfaat değildir. Üçüncü ölçüt, insanın çevreye karşı sorumluluklarının eserin etik yöneliminin de bir parçası olduğudur. Son olarak da eserde çevrenin durağanlığı veya değişmezliğinden ziyade bir süreç olduğu algısı vardır (1995, p. 7-8). Görüldüğü gibi Buell'in ölçütleri edebiyat eserinin içinde donuk, sadece estetik özellikleri ile betimlenen bir doğayı değil, insan yaşamıyla iç içe geçmiş bir doğa anlayışını esas alır. Bu anlayış, sadece

insanın ihtiyaçlarına değil, onlarla birlikte insanın doğaya karşı olan sorumluluklarına, dolayısıyla doğanın da sürdürülebilirliğine odaklanır. Sıralanan dört ölçüt, ekolojisinin çerçevesini çizmekle birlikte yöntemin ilerleyişi konusunda ayrıntı vermez. Bu nedenle Buell, ekolojideki farklı bakış açılarını "dalga" kavramı ile açıklar. Ekolojisinin ilk dönemini birinci dalga olarak tanımlar. Bu dönemde çevre kavramıyla vurgulanan doğal çevredir. Doğaya insan merkezli bir bakış hakimdir. Ekolojiden beklenen biyotik toplumun korunmasına katkı sağlamasıdır (2005, p. 21). Özetlemek gerekirse, ekolojisi bu dönemde çevreye gerçekçi biçimde bakar ve ekolojik bilinçten veya yönlendirmelerden çok, insanın çevreyle kurduğu dolaysız ilişkiyi tartışır. Buell, ikinci dalgada ise çevre algısının daha kapsamlı bir hal almaya başladığından bahseder. Sosyal ekolojisi adı altında gelişen alan kent olgusundan yola çıkarak değerlendirmelerde bulunur ve sadece doğal çevreyi değil, insan eliyle sonradan inşa edilmiş çevreyi de dikkate alır (2005, p. 22). Ayrıca ikinci dalgada çevre-insan ilişkisini değerlendirmek için daha kapsamlı bir bakış açısı belirlenir ve bunun için bazı sosyolojik kavramlardan faydalanılır. Opperman buna dikkati çekerek ekolojisinin ikinci aşamasında ırk, sınıf, cinsiyet gibi kavramların da ekolojisi kapsamında kabul gördüklerini ve araştırmacıların toplumsal, kültürel uygulamalara yöneliklerinin altını çizer (2012, s. 22-23). İçinde bulunduğumuz dönemi de kapsayan üçüncü dalga ekolojisiyi tanımlama çabaları ise sürmektedir. MELUS (Multi-Ethnic Literature of the US) isimli dergi 2009 yılında *Ethnicity and Ecocriticism* konulu özel bir sayı çıkarmıştır. Bu sayının giriş bölümünde Joni Adamson ve Scott Slovic ekolojisinin üçüncü dalgasının keşfinden bahsederler. Bu dönemi, "etnik ve ulusal özellikleri tanır, etnik ve ulusal sınırları aşarak insan deneyiminin tüm yönlerini çevreci bir bakış açısından araştırır." (2009, p. 6-7) sözleriyle tanımlarlar. Ufuk Özdağ ve Gonca Gökalp Alpaslan da üçüncü dalga ekolojisinin ekofeminizm, evrimsel ekolojisi, posthumanizm, kültürel ekoloji, küresel iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin azalması, çevre kirliliğinin neden olduğu sağlık sorunları, uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar gibi birçok farklı alanda faaliyet gösterdiğine dikkati çekerler (2010, s. 646). Evrene ve insana dair her ayrıntıyı, üçüncü dalga ekolojisinin kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bu yönde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar insanlığın karşılaştığı sorunları çevreci bir bakış açısıyla değerlendirip tartışır.

Yaman Koray'ın kaleme aldığı *Mola* isimli romandaki doğa algısı ise ekolojisinin birinci dalga özellikleri ile örtüşmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada kuramsal olarak ekolojisinin birinci dalgası esas alınacaktır. Ufuk Özdağ birinci dalga ışığında değerlendirilebilecek eserlerin özelliklerini şu ifadelerle anlatır:

O halde, doğa yazını disiplinlerarası bir yazın geleneği olarak değerlendirilebilir. Doğa yazarı, insan faaliyetleriyle eşsiz doğanın bozulmuş olmasını, yabancı alanların şehirleşmeden ve endüstrileşmeden bunalan modern insana sığınmak olmasını, modern insanın doğadan kopukluğunu, bakir kalmış topraklara duyulan tutkuyu ve daha nice konuları sanat ve teknik bilimi birleştirerek anlatır. Ortaya çıkan eser, deneyimlere dayalı bilginin şiirsellikle yüklü imgeler aracılığıyla anlatımdır. O halde, doğa gözlemlerinin birinci tekil şahıs tarafından yapılan anlatımıyla, doğa yazını temellerini bilimden alır ve doğa ile doğadaki canlılara ilişkin doğrulanabilir gerçekleri lirik şekilde ifade eder (2017a, s. 50).

Özdağ'ın sıraladığı birçok özelliğin *Mola* için geçerli olduğu söylenebilir. Romanın geçtiği Narlıköy, şehirleşmenin olmadığı, köy halkının doğa ile iç içe yaşadığı bir mekân olarak betimlenir. Aynı zamanda romanın ana kahramanı içinse sığınak olur. Büyük şehrin keşmekeşinden, insanların ikiyüzlülüklerinden bunalan baş karakter köyde sakinleşir,

kendini dinleme fırsatı bulur ve zorluklarla mücadele etmek için cesaret toplar. Ayrıca sıklıkla ana kahramanın iç konuşmalarına yer verilmesi doğa ile ilgili deneyimlerin gerçekçiliğini destekler. Okuyucu tarafından bunların sadece estetik unsurlar olarak değil kahramanın deneyimleri sonucunda edindiği gerçek bilgiler olduğu fark edilir. Nitekim *Mola*'da da mevsimlerin ve rüzgârların balıkçıların yaşamlarını nasıl etkilediği ayrıntılı biçimde anlatılır. Ağ ve tekne çeşitleri, balık türleri, avlanma yöntemleri, denizcilik ve balıkçılık ile ilgili ifadeler romanın hemen her bölümünde görülür. Fakat bu özelliklerin ekoeleştiri kapsamında değerlendirilmesini sağlayan, insanın doğayla ilgili farkındalığının ve onunla olan ilişkisinin, edebî bir üslupla kurguya dayanan bir eser üzerinden verilmesidir. Dolayısıyla *Mola*'daki doğa algısı, ekoeleştirisinin birinci dalgasındaki dikkatler ışığında çözümlenebilir.

2. Bir Deniz Romanı: *Mola*

1935 yılında İstanbul'da doğan Yaman Koray'ın annesi yazar ve çevirmen Mebrure Alevok'tur. Yaman Koray 12 yaşında iken annesi ve babası boşanırlar, Yaman Koray annesi ile kalır. Koray'ın Saint Joseph Fransız Lisesi'ni bitirmesinin ardından 1956 yılında Erdek'e yerleşirler. Otelcilik, balıkçılık ve zeytincilik yaparak yaşamlarını sürdürürler. 1990 yılında Marmaris Karacasöğüt'e yerleşen ve mavi yolculuk kaptanlığı yapmaya başlayan yazar, 2000 yılından sonra teknede yaşamaya başlar. 6 Mart 2006 tarihinde ise teknesinde elektrik çarpması sonucu vefat eder. Yazarın, *Hayvanlarım* (1946 / Derleme), *Deniz Ağacı* (1962 / Roman), *Gelin Taşı* (1963 / Roman), *Sığircıklar* (1967 / Roman), *Mola* (1970 / Roman), *Badanalı Yüzler* (1983 / Roman), *Büyük Orfaz* (1985 / Roman), *Ne Cennet Şey Şu Deniz* (2005 / Anı-Araştırma), *Bir Ömür Yetmez* (2006 / Anı-Deneme) isimli eserleri vardır (Aksakal, 2019; Öztop, 2005, s. 4-6).

Yaman Koray'ın denizle ilişkisi daha doğmadan başlar. 2005'te *Cumhuriyet Kitap* için yaptığı söyleşide "Annem bana hamileyken babamla beraber (Büyükada'da evimiz vardı) motorla sinağrit-iri mercan (10-12 kiloluk) balık seferlerine çıkarlarmış. Yani anne karnında başlıyor deniz tutkusu. Babam da annem de deniz tutkunu idi..." (Öztop, 2005, s. 4) sözleriyle denize olan sevgisini anlatır. Bu süreç yazarın liseden mezun olmasının ardından annesi ile beraber Erdek'e yerleşmesiyle devam eder. Yazar bu kararının nedenlerini şu sözlerle açıklar:

Koca Kent'in -daha o zamanlar- (1956) yapma, kaba, sıkışık, -doğaya ters- uygarlık adı altında, yaratılmışlığı inkâr edercesine tutarsız ve birbirlerini yiyerek yaşayan, o gıvıl gıvıl kalabalığına dayanamayarak, o "yedi tepeli" güzel mi güzel, ama yalan ve kahr dolu, rezil edilmiş koca kenti bırakarak... 20 yaşında, annemi de beraberinde sürükleyerek, en yakın "doğal yaşam parçası" diye bulduğumuz Erdek'e göçtük (Öztop, 2006, s. 10).

Yaman Koray 20 yaşında kavuştuğu denizden ölene dek ayrılmaz. Onun özel yaşamındaki bu kırılma ve denize olan tutkusu edebî yaşamını da fazlasıyla etkiler. Birçok eserinde balıkçıların yaşamlarını anlatır. Öztop ile yaptığı söyleşide *Deniz Ağacı*, *Gelin Taşı*, *Mola*, *Deniz Ağacı* romanlarının Erdek'te geçen denizci öykülerini anlattığını söyler. *Sığircıklar* isimli eseri ise zeytincilerin yaşamını konu edinir. *Büyük Orfaz* ise yazarın Marmaris'e yerleşmesinden sonra yine denizi ve denizcileri işlediği bir başka romanıdır (2005, s. 5). Yaman Koray eserlerinde deniz kenarını veya köyü sadece mekân olarak kullanmaz, bu mekânların insanların yaşamlarını ve ruhlarını nasıl şekillendirdiğini anlatır.

Doğayla ilgili gözlemlerini, insanın doğayla ilişkisini konu edinir. Koray, doğanın kendisi, dolaylı olarak da eserlerindeki kahramanlar için ne ifade ettiğini şu sözlerle açıklar:

Bence, ben, sırf denize tutkun adamları değil; insanın kendi kendini tutsak ettiği, yaratılışına ve yaratılışa ters, bir yapma, uydurma, yalan, reklam, para, hırs dolu dünyayı, boşlayıp araması, bulması gereken hemen yanındaki doğal dünyayı; doğayı (ve o arada elbette denizi de) keşfetmesi, ona dönmesi gerektiğini vurgulamaya çalışan bir budalayım. Bir Don Quichotte'um, ama elimde değil (Öztop, 2006, s. 10).

Yaman Koray için doğa ile insan arasına giren mesafe, insanı kent denilen yapmacık bir dünyanın içerisine sürükleyerek huzursuz eder. Özel yaşamında bu ilkeye sadık kalan Yaman Koray, eserlerini de aynı ilke doğrultusunda kaleme almıştır. Bu durumda kırsal yerlerde tabiatla iç içe yaşamasının etkisi olduğu kadar, doğa ile insan arasındaki ilişkinin yaşamın sahiciliğini yansıttığını düşünmesinin de etkisi büyüktür.

Mola isimli roman, 1970 yılında Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. On üç bölümden oluşan eser, çoğunlukla Erdek'e bağlı Narlıköy'de geçer. Balıkçılık yaparak geçimini sağlayan başkahraman Ali'nin başından geçenleri konu edinir. Ali, annesi ve babası vefat ettiği için kendisini büyüten anneannesi ile yaşamaktadır. Koca Nine lâkaplı bu kadın, köylü tarafından sevip sayılan, akıllı, bilge bir insandır. Roman, Ali'nin sahilde gezinirken depreme yakalanması ile başlar. Depremle oluşan göçükte tesadüfen hazine bulan Ali, bu parayı köyünü kalkındırmak için kullanmaya karar verir. Köy meydanını ve köy yolunu onartmakla işe başlar. Fakat hazinenin kalan kısmını almak için yardımcısı Sadık ile tekrar göçüğe gittiğinde altınların orada olmadığını görür. Bu duruma üzülse de elindeki parayla köyü kalkındırmaya devam eder. Bu arada komşularının kızı Zehra ile yakınlaşır. Ne var ki Zehra'nın babası Rüstem Reis, Ali'nin Boşnak olmadığı gerekçesi ile evlenmelerine izin vermez. Ali ile Zehra kaçmaya karar verirler. Fakat kaçtıkları gece, Ali peşindekileri atlattıktan sonra Zehra ile buluşunca, Zehra artık Ali'yi sevmediğini ve onunla evlenmekten vazgeçtiğini söyler. Bunun üzerine Ali Zehra'yı ailesinin yanına geri götürerek köyden uzaklaşır. Köye döndüğünde bir süredir rahatsız olan Koca Nine'nin ağırlaştığını öğrenir. İstanbul'da geçen on günlük tedavi sürecinde Koca Nine'ye kanser teşhisi konulur ve köye döndükten sonra on beş gün içerisinde Koca Nine vefat eder. Ali, Koca Nine'nin ölümünün ardından yalnız kalmamak için arkadaşının teklifi ile bir süreliğine köyden uzaklaşır. Köye döndüğünde romanın başındaki düğümler teker teker çözülmeye başlar. Büyük teknesinin fırtınalı bir gecenin ardından kıyıya vurup kuma battığını görür. Etrafındakilere yardımcısı Sadık'ın neden tekneyi rüzgârsız bir koya çekmediğini sorduğunda onun köyü terk ederek İstanbul'a yerleştiğini ve İbrahim Reis adıyla büyük bir tekne ile motor sipariş ettiğini, üstelik Zehra'nın da Sadık ile İstanbul'a kaçtığını öğrenir. Böylelikle parçaları birleştirir, Sadık'ın gizlice gidip hazinenin büyük kısmını göçükten aldığını, Zehra'nın da para için onunla kaçtığını anlar. Bu arada Muhtar'ın kaymakamlıktan gelen ödenekle köyün yolunu yaptırmak yerine beton iskele yaptırmak üzere olduğunu ve plajın en güzel yerini Meteoroloji'ye tahsis ettiğini öğrenir. Üstelik kendisi de Turizm Derneği'nden çıkarılmıştır. Üst üste gelen bu olumsuz haberler Ali'yi derinden etkiler. Kumlara batmış ve onarmaya başladığı teknesini ateşe verir. Yıllar önce tanıştığı ve Almanya'ya işçi gönderen bir kurumda çalışan Albay ile irtibata geçerek Almanya'ya gitmek üzere köyden ayrılır. Romana adını veren molanın anlamı da son bölümle olayların çözülmesi ile açığa çıkar. Romanda mola, ara vermek, duraklamak anlamlarında değil, bir denizcilik terimi olarak

“Ağların suya atılması ve balıkların etrafının çevrilmesi komutu” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2007) anlamında kullanılmıştır. Denizcilik terimi olarak Ali'nin balıkçılıkla geçen yaşamına yönelik bir göndermedir. Uzkuç, “mola” ifadesinin roman bağlamında, mecazi olarak düşünülecek olursa, etrafındaki insanların -Muhtar, Zehra, Sadık- Ali'yi kandırarak tuzağa düşürmeleri şeklinde yorumlanabileceğini söyler. Yani, mola yöntemiyle avlanan kişi Ali olmuştur (2016, s. 141). Yazar böylelikle denizcilik terimi olan molayı balıkçıların günlük yaşamlarını anlatırken gerçek anlamıyla kullandığı gibi, baş kahramanın uğradığı ihaneti gösteren bir sembol olarak da kullanır.

*Mola'*daki doğa farkındalığını çeşitli başlıklar altında toplamak mümkündür. Ali'nin köyüne olan sevgisi, tabiatla iç içe geçmiş yaşamı, köyü kalkındırmak için uğraşırken çevrenin tahrip edilmemesi konusunda gösterdiği özen romandaki insan doğa ilişkisinin açık göstergelerindedir. Öte yandan Muhtar'ın başını çektiği, köyün doğal yapısını gözetmeden şehirleşmeyi savunan grup ve Ali'nin İstanbul'a gittiğinde kent yaşamına dair yaptığı gözlemler romandaki doğa - kent çatışmasını sembolize eder. Bu ayrıntılar, çalışmanın sonraki bölümlerinde romandan verilecek örnekler eşliğinde değerlendirilecektir.

2.1. İnsan – Doğa İlişkisi

*Mola'*da doğa sadece betimlenen bir arka plan değildir. İnsanların geçim kaynaklarını sağlayan, günlük yaşamlarını düzenleyen, alışkanlıklarını şekillendiren bir unsurdur. Dolayısıyla Erdek'in Narlıköy isimli balıkçı kasabasında geçen bu romanda insanla doğanın birbirlerine üstünlük kurmak üzerine değil birbirlerini tamamlamak yönünde gelişen bir ilişkileri vardır. *Mola'*da doğa algısı, bu yazının *Ekoleştirir* bölümünde verilen, Lawrence Buell'in (1995, p. 7-8) ekoloştirel ölçütlerine uygunluk gösterir. Romanda doğa yalnızca bir fon olarak kullanılmamış, insan yaşamıyla özdeşleşen ve onu yönlendiren canlı bir unsur olarak ele alınmıştır. Ayrıca Ali'nin çevrenin temiz tutulması, köyün doğal yapısının korunması yönünde gösterdiği hassasiyet insanın çevreye karşı sorumluluklarının da olduğunu hatırlatır. Bu özellikler de *Mola'*nın çevreci bakış açısını kanıtlar niteliktedir. Romanda doğa ile insan arasındaki bu ilişki, ilişkiye dair farkındalık çoğunlukla başkahraman Ali üzerinden işlenir. Onun dışındaki köy ahalisi çoğunlukla doğa ile ne denli iç içe yaşadığının veya köyün onlar için ne ifade ettiğinin farkında değildirler. Onların yaşamları çoğunlukla geçim kaygısı üzerine kurulmuştur. Bunda köy romanlarının mesaj kaygısı taşımalarının, ezen-ezilen, cahil-eğitilmiş gibi zıt kavramlar üzerinden benzer kurguları kullanmalarının bu nedenle de tek yönlü kahramanlara sahip olmalarının etkisi vardır. Erkan Irmak bu durumu, Fakir Baykurt'tan yola çıkarak şu sözlerle geneller: “Köy romancılarının tamamında olduğu gibi Baykurt'un kitaplarında 1970'lerde içeriği iyice zayıflatan bir sembolleşme ve didaktiklik görülmeye başlar. İyi-kötü, haklı-haksız, köy-şehir, kahraman-antikahraman ikilikleri o denli baştan tanımlanmıştır ki, romanlar içlerinde neredeyse hiçbir sürpriz barındırmaz” (Irmak, 2018, s. 168). *Mola'*da da benzer biçimde Ali dışında kalan kahramanların neredeyse tamamı ekonomik kaygılarla hareket ederler. Para kazanmak uğruna köyün doğal güzelliklerinin tahrip edilmesine ses çıkarmazlar. Bu nedenle tıpkı Irmak'ın genellemesindeki gibi tek yönlü ele alınmışlardır. Onların karşısındaki “iyi” roman kişisi Ali'dir. Ali *Mola'*da köyünü benimseyip seven ve onun kalkınması için uğraşan idealist bir kahramandır. Dolayısıyla onun aracılığıyla insanın doğayla ilişkisini farklı açılardan değerlendirmek mümkün olur.

Romanın başkahramanı Ali'nin doğa ile ilişkisi iki madde üzerinden değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Ali'nin köyüne duyduğu derin sevgi ve bağlılığı, ikincisi ise balıkçılığıdır. İlkinde onun doğayla kurduğu dolaysız ilişkiyi, doğaya karşı hissettiği sorumluluk duygusunu ve ona yönelik farkındalığı görürüz. İkinci maddede ise bu ilişki köyün güzelliklerini ayrıntılı olarak betimlemekten çıkıp doğanın içinde fakat ona zarar vermeden sadece ihtiyacı olanı alarak sürdürülen bir yaşam mücadelesine dönüşür. Onun doğayla kurduğu dolaysız ilişki, romanın başından itibaren kendini gösterir. *Mola*'nın ilk sayfalarında, Ali'nin Narlıköy için yazdığı bir dörtlük yer alır: "Nar çiçeklerinin açım zamanı.../ Tüm ıstakozların akım zamanı.../ Güzellerden güzeli seçme zamanı.../ Gayri artık yâri sevme zamanı..." (Koray, 1970, s. 8). Halk şiirlerini andıran bu dörtlükte, zamanın doğadaki değişimler üzerinden tespit edildiğini görürüz. İstakozların av zamanının gelmesi, nar çiçeklerinin açması mayıs, haziran aylarına denk gelir. Bu durum köyde yaşayan her insan gibi Ali'nin de doğadaki değişiklikleri gözlemlediğini ve bunu yaşamının parçası olarak kabul ettiğini gösterir. Kışın ve palamut için av zamanının geldiğini ise şu dörtlükle anlatır: "Geldi geçti palamutun akım zamanı.../Kış yaklaştı, erdi çattı Kasım zamanı.../ Kayıkları hep karaya çek, yat zamanı.../ Yâri seçtin, hem kaçırdın, sar yat zamanı..." (Koray, 1970, s. 124). Ali, Zehra'yı kaçırdıktan sonra onun yanına giderken kendi kendine bu dörtlüğü mırıldanır. Bu da önceki dörtlük gibi Ali'nin yaşamla kurduğu ilişkinin aslında doğa ile kurduğu ilişki olduğunu gösterir. Ona göre kışın geldiğinin göstergelerinden biri sadece havanın soğuması değil, kayıkla yapılan avlanmanın bitmesi ve palamutun artmasıdır. Ayrıca köy halkı da Ali gibi doğadaki değişimlerin farkındadır. Mevsimleri sadece sıcaklık değişimi üzerinden değil rüzgârlar üzerinden takip ederler. "—Bu sene kış yok galiba... dedi biri. 'Kasımın onu, hâlâ sıcak! Öyle bir poyraz gösterdiydi geçenlerde, silindi gitti bir günde... Hep lodosa binik havalalar... Allah hayırlara tebdil etsin' " (Koray, 1970, s. 111). Ali'nin doğayla ilgili gözlemlerine ve tecrübesine dayanarak ifade ettiği bu farkındalık onun ruhuna da iyi gelir. Bir gece yarısı uyuyamadığında doğaya sığınır ve deniz kenarında huzur bulur. "Tam kıyıda, bir karış suda, ayın yalazasının içinde, ufak kefaller, hilaryalar atladi, pırl pırl gece mece demeyip... Martılar az açıkta denize denize oturmuşlardı ayın şerefine... Benek benek yapma küçük kayıklar, ağarmış karartılar..." (Koray, 1970, s. 48). Ali'nin dünyasında doğa ile insan arasında mesafe yoktur, her iki unsur birbirleriyle iç içe geçmiş halde bulunur.

Ali balıkçılıkla geçimini sağlamaktadır. Dolayısıyla romandaki insan – doğa ilişkisinin net bir şekilde gözlemlenebildiği yerlerden biri de onun bu konudaki deneyimleridir. Bu deneyimleri anlatan örneklere geçmeden önce bir konuya değinmekte fayda vardır. Ali'nin balıkçılıkla geçimini sağlamanın doğa tahribatının yanlışlığının vurgulandığı, doğa bilincine sahip bir eserde çelişki yarattığı düşünülebilir. Fakat derin ekoloji disiplinin kuramcısı Arne Naess'in de belirttiği gibi insan elzem ihtiyaçları için doğadan faydalanabilir. Bu durum, insanın doğaya hükmeden değil onunla uyum içerisinde ve bütünleşmiş olarak yaşaması gereken bir canlı olduğu fikrini zedelemeyiz (aktaran Dindar, 2012, s. 89). Bu nedenle Ali'nin romanda ihtiyacı kadarını alması, onun doğaya zarar verdiğini veya onu sömürdüğünü göstermez, aksine denizde geçen yaşamı doğayı daha iyi gözlemlemesini ve onunla arasındaki mesafenin ortadan kalkmasını sağlar. Denizden döndükleri bir sabah diğer balıkçılarla aralarında sardalya hakkında şöyle bir sohbet geçer:

"Sen bir görecen bunları, denizin içinde, bir canavar, köpek, camgöz, öyle bir büyük balık sataştı diyelim bunlara... Hep toplasır, üst üste, yan yana gelir bir koca yumruk olur bunlar... Sanırsın bir koca dağ! Sâfi et..."

Milyon başlı bir tek canavar... Derken, âniden hepsi birden, bir silkiniş silkinir, tüm pullarını atarlar!... Şimşek gibi... Atarlar, dökerler pullarını... Göz gözü görmez denizde... Milyonla pul, hepsi birden şimşek gibi... Altlarındaki canavar tüm sersem olur, savuşacağı yeri bile şaşırır... Deli çıkar hırsından!..." (Koray, 1970, s. 63).

Romanda balıkçılar sadece ava çıkıp para kazanan insanlar olarak kurgulanmamışlardır. Verilen örnekte de görüldüğü gibi kendileri dışındaki canlıların dünyasını tanır, onların özelliklerini bilirler. Bu sadece meslekî halden kaynaklanan bir zorunluluk değil, içinde yaşanılan doğanın farkında olmaktır. Bu farkındalık insanla doğa arasındaki mesafeyi azaltır, onları aynı gezegen üzerinde birbirlerinin dilinden anlayan iki unsur haline getirir. Eserdeki ayrıntılı betimlemeler bu farkındalığın sonucudur. Bu betimlemelerin, balıkçılığa dair ayrıntıların edebî bir eserde işlenmesi, söz konusu eserin ekoeleştiriyeye uygun malzemeye sahip olduğunu da gösterir. Yine benzer şekilde Ali'nin Kara ismini verdiği köpeğin, her seferinde sahilde onların balıktan dönüşünü beklemeleri, Ali'nin Kara'yı tuttuğu balıklarla beslemesi hayvanların da doğa ile kurulan dolaysız ilişkinin bir parçası olduğunu gösterir. "— Eee, bunun da rızkı buymuş be Sadık! Başkası kovuyor. Taş atıyor... Biz besliyoruz. Elbet bizi bekleyecek. Gelip bizi bulacak... Hadi gel, gel kara! Nah... al... kap... Hop!" (Koray, 1970, s. 64). Doğada sadece insanların "rızkı" değil diğer canlıların da rızkı bulunur. Aslında ekosistem dediğimiz döngü, canlı varlıkların ve onların çevrelerinin karşılıklı etkileşimine dayanır. Dolayısıyla bu döngü insanın tüketmesiyle değil, canlılar arasındaki alışverişle sürdürülebilir hale gelir. Narlıköy'de yaşayan insanlar bu döngünün içerisinde doğanın işlettiği sistemin içinde yaşarlar.

Mola'daki doğa bilincinin çoğunlukla Ali üzerinden işlendiğinden daha önce bahsedilmişti. Fakat yer yer Ali'nin köy hayatına dair yaptığı gözlemler aracılığıyla köyde yaşayan diğer insanların da bu dolaysız ilişkiyi sürdürdüğü görülür. Çocuklar küçük yaşlarından itibaren kumsalda, denizde oynayarak vakit geçirirler. Kendilerini kuma gömüp güneş banyosu yapmak kadınların günlük alışkanlıkları arasındadır.

Narlıköy'ün bütün çocukları, üç yaşından on üç yaşına, hepsi, kız-oğlan; küçükler belden aşağı, daha küçükler tamamen çıplak, çığlık çığığa, düşe kalka itişiyorlardı, Muta burnunun haziran sonu güneşiyle kırmızı harlayan bembeyaz kumlarının, pırıl pırıl denizle serinleyiverdiği, ıslak, sert şeridin üzerinde... (...) Kuşu görür görmez, en büyük eğlencelerini hemen tanımışlar, bağırmaya başlamışlardı. —Kepkep geldi! Kepkep geldi!... Koşun kepkep geldi!... (Koray, 1970, s. 31-32).

Romanda doğa köylüler için yalnızca estetik bir dekor veya geçinmelerini sağlayan bir unsur değildir. İnsanlar doğaya sadece bakmaz, aynı zamanda onu görüp tanır. Rüzgârların çeşidinden havanın nasıl olacağını bilirler, balıkların görülme zamanından ayları çıkarabilirler, fırtına veya pervane kuşu diye de bilinen kefken kuşu için tempo tutabilirler, doğanın sunduklarının sadece kendileri için değil diğer canlılar için de olduğunu farkındadırlar. Bu durum insanla doğa arasındaki mesafeyi azaltır ve aralarındaki bağı dolaysız bir ilişkiye indirger. Bu ilişki onların günlük yaşamlarını düzenler, kültürlerini ve algılarını şekillendirir. Örneğin balıktan dönen tekneler sahilde onları bekleyen başka hayvanları besler, yaz aylarında çocuklar sahilde, denizde beraberce vakit geçirirler, kadınların günlük kıyafetleriyle kumsalda oturup sohbet etmeleri yine yaz aylarının sosyal aktivitelerinden biridir. Yani kentli bir insanın yılın belirli günlerinde

ruhsal ve bedensel olarak dinlenmek için geçireceği bu dönem Narlıköy insanının tüm yaşamını oluşturur. Bu nedenle de bu ilişki sadece tüketime dayalı değil, doğayla karşılıklı etkileşime dayalı bir ilişki haline gelir.

2.2. Doğa - Kent Çatışması

İnsanın doğa ile kendisi arasına koyduğu mesafeyi görebilmesi için doğadan uzak bir yaşamın başlaması gerekmiştir. 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyıla kadar devam eden ilk sanayi devrimin etkisiyle şehirleşme ve şehirlere olan göç artmıştır. Bunu takip eden süreçte elektrik, petrol ve doğalgaz ile çalışan araçların keşfi makineleşmeyi hızlandırmıştır. Bu durum, insanın doğadan uzaklaştıkça ortaya çıkan, kendisi ve çevre ile ilgili sorunları görünür kılmıştır. "Doğa yazını endüstri çağının bir yan ürünü olarak da değerlendirilmektedir. Kimilerine göre doğa yazını, makineleşmeyle birlikte, doğanın uğradığı zararların önlenmesi ve topraktan kopan insanın tekrar toprağa bağlanabilmesi çabalarıdır" (Özdağ, 2017b, s. 14). Yani, doğa yazınının ortaya çıkma nedenlerinden biri kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte insanların ruhsal olarak dinlenmeye ihtiyaç duymaları ve bunun çözümünü doğada bulmalarıdır. "Kimilerine göre doğa yazını, makineleşmeyle birlikte doğanın uğradığı zararların önlenmesi ve topraktan kopan insanın tekrar toprağa bağlanabilme çabalarıdır" (Özdağ, 2017a, s. 51). Böylece insan tekrar tabiata yönelmeye ve onun kendisi için önemini kavramaya başlar. Ne var ki artık kentin albenisi de doğaya yönelen insanla beraberdir. Dolayısıyla insan, kentin birçok alandaki modern koşulları ile toprağa dönüşün veya tabiatla iç içe yaşamının iç huzuru arasında sıkışır. Bu durumu aşmak içinse iki yöntem dener; ya mümkün olduğunca şehirdeki olanakları köye getirmek ister ya da kente göç eder. Bu seçenekler her hâlükârda insanla doğa arasındaki bağı zayıflatır. Köyün şehirleşmeye başlaması doğanın tahribatı ile, kente göç ise nüfus dağılımındaki dengesizlikten dolayı fiziksel, sosyal ve ekonomik imkanların yetersizliği ile sonuçlanır. Üstelik köyden kente göç bireyler için bir kültür buhranını da beraberinde getirir. *Mola'*da doğa - kent çatışması çoğunlukla köyün turistler için şehirdekilere benzer olanaklar ile kalkındırılmasının yarattığı sıkıntılar üzerinden devam eder.

Peki kentleşmek insanlara neden çekici gelmektedir? Bu sorunun yanıtı kentin tanımında gizlidir.

Gerçekten, kentsel yaşamla uygarlık arasında yakın bir ilişki olduğunu varsayan görüşler yaygındır. O kadar ki, bu görüşler, kimi dillerdeki kent ve uygarlık karşılığı sözcükler arasındaki benzer benzerliği de kanıt olarak kullanma eğilimindedirler. Latin dillerinde uygarlık (civilization) ve kent (city, civitas), Arapçadaki medeniyet, medeni ve kent (medine) gibi sözcükler arasındaki köken benzerliği uygarlıkların kentlerden kaynaklandığını düşündürmüştür. Yunanca'daki kent (polis) sözcüğünün de siyaset (politiae) ile aynı kökten kaynaklandığı bilinmektedir. Kentsel yaşamın uygarlığın beşiği olarak algılanması, kimi dillerde, kibarlık (civilité) ve görgü (urbanité) sözcüklerinin de kent kökünden türetilmelerine yol açmıştır. Bir başka deyişle, kibarlık ve görgü kent insanına özgü özellikler olarak algılanagelmiştir.

Öte yandan toplu yaşam kentte siyasallaşmakta, temsili demokrasi kurumlarının yanı sıra, kent doğrudan demokrasinin katılımcı yöntemlerinin de uygulandığı bir ortam olmaktadır. (Keleş, 2005, s. 10).

Tarihte, fiziksel, ekonomik ve toplumsal büyümenin simgesi haline gelen ve bir anlamda milletlerin gücünü temsil eden kentler insanların algısını da bu yönde şekillendirmişlerdir. Kentleşen ve onun olanaklarından faydalanan insanın kentin olumlu özelliklerine sahip olacağı, bunun da kişinin sosyal statüsünü yükselttiği inancı kabul görmüştür. Bu durum, özellikle Türkiye’de köyden kente göçün arttığı 1950’li yıllar ve sonrasındaki otuz yıllık süreçte, kırsal alanlarda yaşayanların insanların kente yerleşme, orada yaşamaya devam edenlerin ise yaşadıkları yeri kentleştirme çabalarını açıklar. Psikolojik etkenler dikkate alındığında “Kentlerin özgür havası, daha geniş bir gruba mensup olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etkenlerin başlıcalarıdır. Kimi yerlerde ise, köyden kente göç etmeye, belli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran ‘yükseliş’ gözü ile bakılır.” (Keleş, 1976, s. 40) tespitlerinde bulunulabilir. Kentte veya kentin olanaklarına sahip bir yerde yaşayan birey, kendisini ayrıcalıklı ve sınıf atlamış hisseder. Kentin sağladığı psikolojik üstünlüğü çeşitli olanaklar da destekler. İhsan Sezal, kentlerdeki eğitim, sağlık, barınma gibi imkânların köyden kente yerleşen insanları cezbedtiğini söyler. Ayrıca kentteki insanın köydekenden daha fazla gelir elde edebilmesi de bu cazibeyi artırır (1992, s. 39). Böylelikle kent çekici bir yer haline gelir. *Mola*’da köyden kente göç işlenmez. Bir grup köylünün turizmden para kazanmak kaygısı ile köyü kentleştirmeye çalıştıklarına tanık oluruz. Bu, ilk başta anlamlı görünse de yapılan çalışmaların zaman içerisinde köyün doğal yapısını bozacağı, insanla doğa arasındaki yakınlığı baltalayacağı ima edilir.

Narlıköy’de bazı düzenlemeler yapılmasına karar verilmesi Ali’nin depremden sonra oluşan göçükte para bulması ile başlar. Ali’nin bu parayı kendi ihtiyaçları için değil de köyün ihtiyaçları için kullanmak istemesi onun köyüne olan bağlılığının göstergesidir. Ali ile köyü arasındaki bu bağ, onun köyün doğal dokusunun korunması yönündeki ısrarının da kaynağı olduğu için önemlidir. O, köye çekidüzen verildiği takdirde köyün birçok yerden güzel olacağı kanısındadır.

Köyü çok bir seviyorum da ondan Zehra. Bizim köyümüz, benim köyüm bu. Hem de çok bir güzel köy! Eşsiz, emsalsiz. Görmüyor musun? Çok bir güzel... Ben görüyorum. Hem herkes görüyor... Herkes söylüyor. Ne demişti, o geçen sene buraya gelen, kamp – çadır kuran, yaz geçiren emekli albay? (...) “Dünya gezdim, böyle güzel balıkçı köyü görmedim. Allah vermesin gâvurların elinde olsa, ne bir yapmazlardı burayı, Fransa plajlarına üstün olurdu bu köy sizin...” (Koray, 1970, s. 54-55).

Ali bunun üzerine hazineyi bulduktan sonra ilk olarak köyün yolunu, limanını, meydanını onartmaya karar verir. Böylelikle köyün turistler için de bir çekim merkezi olacağını düşünür.

— Arkadaşlar, dedi Ali. “Bütün dedikleriniz, su, elektrik, iskele, hepsi lâzım. Zamanla da hepsi olur, yapılır, gelir. Sinema bile... Ama biz evvel Allahın yardımıyla bir imkân, bir fırsat geçti elimize, dedik ki... önce köyümüzün içini, eliniz yüzünü toplayalım, düzeltelim. Dışarıdan biri geldi mi, utanmayalım. Şuraları, şu kahveleri, rıhtımı, meydanı, bir insan gibi hâle koyalım. Diğer her şey, zamanla yapılır arkadan dedik” (Koray, 1970, s. 67-68).

Ali köy için yapılacak çalışmalarda öncelik sırası yapar ve köyü kentli bir görünüme kavuşturmaktan ziyade ona daha temiz ve estetik bir hal kazandırmak için çabalar. Bu çaba Narlıköy'ün kentleşmesi uğruna insanların doğadan kopması veya köyün doğal dokusunun tahrip edilmesi tavrını barındırmaz. Ali'nin bu konudaki hassasiyeti plaja çöp dökülmesinden ve oranın tuvalet olarak kullanılmasından duyduğu rahatsızlıkla da fark edilir. Muhtar'ın ve köylülerin önceliği köye sinema getirilmesi, birçok yere beton dökülmesi yönündeyken Ali'nin köyü güzelleştirme çabaları da çevrenin korunması ve temizliğini de içerir.

[...] Bundan böyle, en önemlisi, kumlara, sahile, denizboyuna çöp dökülmesin ve de büyük aptest kat'iyyen bozulmasın! Her adımda, bilmiyor, basıyor yabancılar! Hem de çok fena kokuyor... Hem de... Hem de mikrop... Hastalık... En güzel plac yeri halbuki bizim bu kumsal! En bir kıymetli yeri köyün. Bilene her bir kumunun tanesi, bir altın eder...
(Koray, 1970, s. 69).

Ali'nin çabaları köylünün nezdinde "modernleşmek" olarak algılanır. "— Bu yolları, meydanı, rıhtımı, sahilboyunu hep düzleyecek, beton atacak, moderin yapacakmış diyorlar..." (Koray, 1970, s. 38). Çünkü köylünün kafasında modernleşmek fiziksel koşulların rahatlığına işaret ettiği kadar estetik olana da karşılık gelmektedir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da köylünün betonlaşmayı modernleşmenin ölçütlerinden biri olarak görmesidir. Çünkü beton kenti ve dayanıklılığı simgeler. Oysa kırsalda yaşayan insanlar binlerce yıldır doğadaki malzemeler aracılığıyla ihtiyaçlarını gidermektedirler. Taş evler ve köprüler, ahşap, kerpiç evler bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu nedenle de tamamen betondan yapılacak bir yapıyı modernlikle özdeşleştirmektedirler. Betona dayalı yapılaşmanın, geleneksel yapılaşmaya göre daha uzun ömürlü ve sağlam olduğu görülebilse de yaşam tarzında getirdiği değişikliklerden dolayı insan ile doğa arasındaki mesafeyi artırdığı söylenebilir. Özellikle kentleşme dikkate alınacak olursa bireyin barınma, temizlik, beslenme, sosyal hayat gibi ihtiyaçlarının giderilmesi konforlu fakat doğadan izole olmuş kapalı mekânlara taşınır. Böylelikle kırsal yaşamda doğayla iç içe eğlenen, yaşayan insan kent yaşamında oradan uzaklaşmış olur. Kırsalın kentleşmesi ise oranın fiziksel ve ruhsal yapısının değişmesine de neden olur. *Mola*'da Ali, köyün gelişmesini, düzenlemesini istemekle birlikte onun bire bir kente benzemesine karşıdır. Nitekim Koca Nine'nin vefatından sonra köydeki düzenlemelere devam etmek istediğinde Muhtar'ın kendisinden habersiz yaptıkları onu öfkelenendirir. Kumsaldan bir dönümlük yerin Meteoroloji Müdürlüğüne tahsis edilmesi Ali'yi çıldırtır.

—Yahu ne diyorsun... Böyle yer. Bu kadar büyük... En bir iyi yer... Kumun, kumsalın göbeği... En manzaralı. Denize iki adım... Koskoca, bir dönümlük yer... Yahu, sahi mi söylüyorsun Aziz? Şimdi temelli çıldıracağım. Yahu, kim verir? Nasıl verir? Köyün malı, en has yeri... Kim, hangi haklan verir? Kim, nasıl gelip alır da, tellen çevirir? (...)

—Canım... yarım birgün bir de evcağız kurarsak, demiştir adamlar, tatilde falan geliriz, hiç olmazsa bir yıkanırız, banyo yaparız denizde... Bilmez mi eloğlu konacağı yeri?

(...)

—Öyle bir olur ki Ali âbi... Hem de olmuş bilem... Şimdiden görüyoruz, her sabah, bir merâsim, gelip o küçük kulube gibi şeye, kilidi çözüyor, ölçüp biçiyor, kâğıda bir şeyler çiziktirarak gidiyor senin Turizm Başkanı! Koca Muhtar! Tuka maaş, ay sonunda. Akmasa damlar... Ondan üç, bundan beş kaptın mı bu memlekette, geçinip gidersin n'olcak... (Koray, 1970, s. 218-219).

Köylünün ve ziyaretçilerin kullandığı kumsaldan bir dönümlük alanın para uğruna Meteoroloji'ye verilmesi hem görüntüyü bozup plajın bir kısmını işlevsiz hale getirir hem de orayı kullanan insanları ikinci plana atar. Ayrıca bu durum çıkar uğruna doğanın tahrip edilmesinin de önünü açmış olur. Bu örnekte devletle özdeşleştirilebilecek Meteoroloji Müdürlüğü'nün, Muhtar'ın ve onların hava durumunu ölçmek için sahile kurdukları düzeneğin kenti simgelediği söylenebilir. Buna karşın Ali insanı ve köy üzerinden doğayı savunmaktadır. Muhtar ile Ali arasındaki benzer bir görüş ayrılığı köyle yaptırılacak iskele konusunda da kendisini gösterir. Muhtar, Kaymakamlıktan aldığı elli bin lirayı beton bir iskelenin yapımı için kullanmak isterken, Ali köyün hâlihazırda bir iskelesi olduğunu ve gelen parayla yolun onartılması gerektiğini söyler.

—İskele işte... Basbayağı... Beton iskele. Tahsisat verdi Devlet Baba, köy için... Biz de iskelemizi yapıyoruz. Hep böyle kalacak değil ya...

—Yol, yol? Diye bağırdı Ali. Ya yol? Ya köyün içi? Ya yol? Ellibin lirayı iskeleye mi bağlıyorsunuz? En bir lüzum bu mu idi? Hiç değildi... İskele var, iyi kötü. Ya yola bakalım biz... Biz ada mıyız, vapur, gemi bekleyecek? Yanaşmıyor mu bizim erdek motorları bu iskeleye? Ne var? Yola bak sen... Yol ki, turist gelsin arabaylan (Koray, 1970, s. 220).

Modernleşmenin şehirleşme ile eşdeğer olduğu algısının doğru olduğu varsayımından hareket edilse bile, Muhtar köyün, insanların ihtiyaçlarını gözetmeden, doğanın tahrip edilmesine yönelik endişeler taşımadan Narlıköy'deki yapılaşmaya izin verir. Oysa Ali'nin önceliği, insanların ihtiyacı giderilirken köyün güzelliklerinin de korunmasıdır. Bu durum romandaki köy kent çatışmasını açığa çıkarır. Çünkü Muhtar'ın kent algısı maddi çıkarlar eşliğinde, kentin psikolojik olarak insanlara sağladığı üstünlük hissiyle şekillenir. Ali'nin çabası ise köyü kente çevirmekten çok onu hem köylüler hem de ziyaretçiler için daha konforlu ve daha estetik hale getirmek çabasından ibarettir. Kent koşullarına erişmenin modernleşmek anlamına gelmeyeceğini ve doğaya nasıl zarar verebileceğini Aldo Leopold şu sözlerle ifade eder:

Yirmi yüzyıl boyunca ilerlemecilik sokaktaki insana bir oy, bir milli marş, bir Ford marka araba, bir banka hesabı, ve bir de üstünlük duygusu kazandırmış, ancak bu ne çevresini kirletmeden ve soyup soğana çevirmeden yaşama kapasitesi ne de böyle bir kapasitenin medeni olmanın gerçek sınavı olduğunu öğretmiştir (aktaran Özdağ, 2017b, s. 46).

Leopold'un görüşleri de dikkate alındığında Mola'da vurgulananın aslında konforlu fiziksel koşullara kavuşmanın insanları şehirli veya modern yapmayacağı, aksine bu koşulların doğayla ters düşmemesi konusunda insanın sorumluluk ve farkındalık sahibi olması gerektiği görülür.

Romadaki doğa - kent çatışmasının dolaylı olarak görüldüğü yerlerden biri, Ali'nin İstanbul'da geçirdiği günlerdir. Burada İstanbul'un fiziksel görüntüsü üzerinden bir gönderme yapılmaz. Fakat kentli insanın görgülü ve modern, köylünün ise kaba olduğu algısından hareket edilir. Ali, Koca Nine için istenilen kanı bulmuş ve telaşa onu hastaneye yetiştirmeye çalışmaktadır. Onun yoğun trafikte arabaların arasından koşar adımlarla geçmesi bir taksinin sertçe fren yapmasına neden olur.

Bir cayırtı, fren yaptı araba.

—Allahın ayısı! Andavallı... Dağdan inme yabanî! Hıyar oğlu hıyar...

Bir şey değil, adamdan sayacaklar seni...

(...)

—Yaşanmaz oldu bu şehir âbi... Dedi şoför. "Hep bu aylardan, ipini koparan burada... Ezeceksin herifi, bir de adamdan sayacaklar..."

(...)

Koşuyordu Ali.

Birine çarptı, savurdu adamı.

"Höst... Höst, dağdan inme... Oha be!"

Duymadı Ali.

İyi bilirdi İstanbul'u.

Çok gelip gitmişliği vardı, balık satıp, ağ almaya falan. Kolay ayıramazlardı onu has İstanbulludan; giyinişi, konuşuşu pek batmazdı göze... (Koray, 1970, s. 151-152).

Romandan alınan bölümde taksi şoförünün ve çarpıştığı adamın Ali'yi "dağdan inme"likle suçlamaları onu şehirdeki yaşam biçimine ait görmemeleriyle açıklanabilir. Koca Nine de Ali'nin hastanedeki görevliyle konuşmasını aynı bakış açısıyla değerlendirir. "Ne de güzel konuşmasını biliyor Alişi. Tam şehirli gibi, Bey gibi" (Koray 1970: 153). Verilen örneklerde, kentin, insanları hem sağladığı fiziksel imkânlarla hem de psikolojik etkenlerle cezbediği görülür. Ali Koca Nine'yi tedavi için İstanbul'a getirir, çünkü Narlıköy'de tedavi olma şansı yoktur. Kentin sağlık alanında insanlara sağladığı imkânlar kırsal alanlara göre daha zengindir. Öte yandan giyim, konuşma, davranış gibi özellikler kentliliğin ölçütleri olarak görülür. Kişinin toplum içerisinde nasıl davranacağını bilmesi, kıyafetinin özenli olması, insanlarla iletişim kurarken kibar konuşması onu kentliliğe yaklaştırır. Erkal, kentliliğin hem fiziksel çevredeki hem de değer yargularında ve davranışlardaki değişime işaret ettiğini belirtir (2000, s. 186). "İstanbul beyefendisi" tabirinin nezaket ile özdeşleştirilmesi, Koca Nine'nin de Ali'nin konuşmasından yola çıkarak onu "has İstanbullu"ya benzetmesi kentlilik ve modernlik kavramları arasındaki paralel ilişkinin göstergesidir. Bu gösterge aynı zamanda kentli olmayan insanın kaba ve görgüsüz kabul edilebileceğini de ima eder.

Mola'daki doğa - kent çatışması çoğunlukla köyünü güzelleştirmeye çalışan Ali ve ona köstek olan Muhtar ile köylüler üzerinden işlenir. Aslında her iki taraf da köyün güzelleştirilmesi, turistler için çekici hale getirilmesi konusunda hemfikir olsalar da Muhtar'ın bunu yaparken köyün doğal dokusunun korunmasını dikkate almaması bu konudaki çatışmanın temelini oluşturur. Ali'nin çevrenin kirletilmemesi, köyün doğallığının bozulmaması konusunda farkındalığı öne çıkar. Bu çatışma aynı zamanda kentli insanın

modern olduğu algısı üzerinden de desteklenir. Muhtar'ın körü körüne köyü kente benzetme çabasına karşılık, Ali'nin sadece köyü daha konforlu ve estetik hale getirme çabası vardır. Üstelik Ali, kentli bir insan olmamasına karşın konuşma biçimi ve tavıyla modernliğin sadece kentlilere özgü bir özellik olamayacağını vurgular.

SONUÇ

Yaman Koray tarafından kaleme alınan *Mola* isimli romanı doğayı konu alan diğer edebiyat eserlerinden ayıran özellik, doğanın ve doğa ile iç içe geçmiş bir yaşamın insanlar için ne ifade ettiğinin sorgulanmasıdır. Roman sadece deniz kenarındaki kasabada yaşayan balıkçıların yaşamlarını konu edinmekle yetinseydi, gerçekçi bir anlatım tutumuyla ve edebî bir üslupla sunulan doğa betimlemelerinin ötesine geçemeyecekti. Oysa *Mola*, balıkları tanıyan, mevsimlerin değişimini balık çeşitleri ve rüzgârlar üzerinden anlayabilen insanları, yazın kumsalda, denizde oynayarak büyüyen, hayvanları tanıyıp oyunlarına dahil eden çocukları anlatır. Bu nedenle hem belirli bir coğrafyanın doğasını hem de o coğrafyada yaşayan insanların tabiatla kurduğu ilişkiyi ortaya koyar. Romanın başkahramanı Ali'nin doğanın korunmasına, hayvanların da onun bir parçası olduğuna dair gösterdiği farkındalık bu ilişkiyi derinleştirir. Ayrıca bir çatışma unsuru olarak romanın bir diğer kahramanı Muhtar'ın köyün öncelikli ihtiyaçlarını dikkate almadan onu kentin imkânları ile donatmaya çalışması köy - kent zıtlığını ortaya çıkarır. Bu zıtlık üzerinden kentleşmenin sağladığı imkânların her ne kadar insanı daha konforlu yaşam koşullarına kavuştursa da insan ile doğa arasındaki mesafeyi artırdığı mesajı verilir. İnsan aslında doğa ile iç içe yaşayabildiği ve onu koruyabildiği ölçüde yaşamla olan bağını da korur. Bunun aksi, insan yaşamını konforlu fakat manevî anlamda yapay ve otomatik bir sürece dönüştürür.

Mola'da, toprağın, akarsuların veya denizin kirlenmesi, iklim değişikliği, biyoçeşitliliğin azalması gibi sorunlar ve bu sorunları kültürel, toplumsal bağlamda değerlendiren bir bakış açısı yoktur. Yani, çevre sorunlarına dair bir bilinçten çok bir doğa duyarlılığından bahsedilebilir. Bu duyarlılık ise, romanda, denize, hayvanlara duyulan derin bir tutku, doğanın korunmasına karşı gösterilen hassasiyet ve insanların doğayla iç içe geçmiş yaşamlarını anlatan ayrıntılı gözlemler şeklinde görülür. Bu nedenle ekoeleştiriyeye uygun çözümleme yönteminin ilk aşaması için araştırmacılara zengin bir malzeme sunar. Dolayısıyla *Mola*, Yaman Koray'ın diğer romanları gibi Türk edebiyatında doğaya dair farkındalığı yansıtan, bu farkındalığın oluşmasına katkı sağlamış romanlardan biridir.

SUMMARY

The relation between nature and the man forms the basis of art. In the first stage of this relation lies the imitation of nature. The adventure of man, who reflects what he sees in nature to oral literature, theatres and music continues with mythological stories. Feelings and characteristics that belong to man such as heroism, combativeness, power, anger, greed, jealousy, and love appear in the elements of nature. With romanticism, the perception of nature is reformed and nature becomes a shelter for human beings. In this period, nature takes over the function of being a place to find peace for the people who cannot cope with negative emotions as well as a place for the people who escape from cities and crowds of the cities. With realism, nature begins to be portrayed like reality of photography. Therefore, this reality includes both the good and bad. The breaking point in man's relation with nature begins with urbanization. People who migrate to the city due to the economic, sociological and psychological reasons are cut off from nature. The new environment to live in offers a

more mechanical life to the man besides being richer than a life in nature in terms of physical conditions and job opportunities.

The perception of nature in Turkish literature proceeds similarly to the stages listed above. Divan literature describes nature through poetic themes (mazmun) while there is a pantheistic and realistic perception of nature in folk literature. The man is spiritually and physically in nature in the works of folk literature. He does not see himself more powerful than the nature or separated from it. In the early works of Tanzimat literature, nature is mostly seen as a background that is expressed in artistic sentences and cannot be internalized. In the second period of Tanzimat literature, as well as being the symbol of melancholy and sadness, nature becomes a place where people confront themselves under the influence of romanticism. In Servet-i Fünûn and the Second Constitutional Monarchy Periods, nature is handled in a realist and symbolist way. The relation between nature and human is handled in a sincere literary style and with a realistic point of view with the effect of the National Struggle that started and continued in Anatolia as the proclamation of the Republic approached. This realistic attitude that developed against nature continues until the 1970s, when the effects of urbanization and modernization were seen. The years when the urbanization and rural-urban migration in Turkey increased cause serious change in human-nature relationship.

The aim of the work titled as *Perception of Nature in "Mola" by Yaman Koray* is to reveal the perception of nature in the novel *Mola* written by Yaman Koray in 1970. The perception of nature in the novel, which takes place in a village named Narlıköy in Erdek, is given through nature-city conflict and also through people's awareness of nature. This novel offers a variety of materials about the evolution of human-nature relationship because it was written in a period when urban migration and urbanization increased in Turkey. In order to evaluate and interpret this material, the method of ecocriticism was used, which emerged as a new criticism method in the field of literature after the 90s. In the first phase of ecocriticism, the view of people living in rural areas on urbanization, the relation between modernism and urbanization, and how this relationship affects the distance between people and nature and the extent of people's awareness of nature and the protection of the environment are questioned.

In *Mola*, the relationship between nature and human progresses over two titles. The first one is the awareness of nature, and the second one is the nature-city conflict. The main character of the novel is called 'Ali'. His deep love and devotion to his village and his livelihood through fishing are the basis of his awareness of nature. The topic, Ali's love and devotion to his village, is processed through his direct relationship with nature and his sense of responsibility towards nature. This awareness is seen in the chapters where nets and boat types, fish species, fishing methods, seasons and winds are told. While his fishing is being expressed, it is emphasized that he continues his life struggle in nature by taking only what he needs without giving any harm to the nature.

In the topic of nature-city conflict, the conflict caused by these concepts is handled through Ali and the villagers. Ali wants his village to develop and get better physical conditions; however, he is against the denaturation. Nevertheless, other villagers, especially the village representative, try to make the village look like a city, because they associate urbanization with modernization. Hence, they ignore the deterioration of nature and the pollution of the environment. Their motivation at this point is to turn the village into a small

city through financial support to the village, thus, to increase the tourism income. Ali is fictionalized as an idealized type who opposes the villagers at this conflict.

The feature that distinguishes the novel *Mola* from other literary works on nature is the questioning of what nature and a life in nature mean for the people. The novel tells about people who know about the fish; comprehend the seasonal changes through fish types and winds, and the kids growing up by playing on the beach in summer. Therefore, it reveals both the nature of a particular geography and the relationship of people with nature there. The message in the novel is that although the opportunities that the urbanization provides through the conflict between the village and the city make people live in better conditions, they also increase the distance between nature and the man. In fact, human beings preserve their bond with life as long as they can live in nature and protect it. Otherwise, it not only turns human life into a good life, but also into a spiritually artificial process.

Makale Bilgileri

Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul kararından muafır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Article Information

Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision
Informed Consent:	No participant
Financial Support:	No financial support from any institution
Conflict of Interest:	No conflict of interest
Copyrights:	No material subject to copyright is included

KAYNAKÇA

- Adamson, J. & Slovic, S. (2009). Guest Editors' Introduction: The Shoulders We Stand On: An Introduction to Ethnicity and Ecocriticism. *MELUS:Multi-Ethnic Literature of the U.S.*, 34(2), 5-24. doi: [10.1353/mel.0.0019](https://doi.org/10.1353/mel.0.0019).
- Aksakal, A. (2019, 9 Eylül). Yaman Koray. Erişim adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/koray-yaman>.
- Buell, L. (1995). *Environmental imagination: Thoreau, nature writing, and the formation of American culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Buell, L. (2005). *The future of enviromental criticism environmental crisis and literary imagination*. USA: Blackwell Publishing.
- Dindar, G. (2012). Derin ekoloji hareketi ve ekoeleştiri: bir garip şair Orhan Veli. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat içinde* (s. 59-92). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Erkal, M. E. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları
- Glotfelty, C. (1996). Introduction: Literary studies in an age of enviromental crisis. C. Glotfelty & H. Fromm (Ed.), *The ecocriticism reader landmarks in literary ecology içinde* (s. xv-xxxvii.). Athens: University of Georgia Press.
- Irmak, E. (2018). *Eski köye yeni roman köy romanının tarihi, kökeni ve sonu (1950-1980)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. (1976). *Kentbilim ilkeleri*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 9-18. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/839>
- Oppermann, S. (2012). Ekoeleştiri: çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü. S. Oppermann (Ed.), *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat içinde* (s. 9-58). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Özdağ, U. (2017a). *Çevreci eleştiriye giriş doğa kültür edebiyat*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdağ, U. (2017b). *Edebiyat ve toprak etiği, Amerikan doğa yazınında Leopold'cu düşünce*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdağ, U. & Gökalp Alpaslan, G. G. (2010). Türkiyat araştırmalarında yeni bir alan: çevreci eleştiri. Ü. Ç. Şavk (Ed.), *Orhon yazıtlarının bulunuşundan 120 Yıl sonra Türklük bilimi ve 21. Yüzyıl, 3. Uluslararası Türkiyat araştırmaları sempozyumu bildiriler kitabı içinde* (s. 641-651) (C. 2). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Öztop, E. (2005, Eylül). Kral çıplak diyemeyenlere yapılan 'sanat' deli ediyor beni. *Cumhuriyet Kitap*, 815, 4-6.
- Öztop, E. (2006, Mart). Yaman Koray'ın ardından uğurlar ola kaptan. *Cumhuriyet Kitap*, 841, 10.
- Rueckert, W. (1996). Literature and ecology. G. Cheryll & H. Fromm (Ed.), *The ecocriticism reader landmarks in literary ecology içinde* (s. 105-123). Athens: University of Georgia Press.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Siyavuşgil, S. E. (1993). Türk halk şiirinde tabiat. Ş. Elçin (Ed.), *Türk edebiyatında tabiat içinde* (s. 7-20). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2007), *Su ürünleri terimleri sözlüğü*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
Erişim tarihi: 14.04.2020.

Uzkuç, S. (2016). *Yaman Koray'ın hayatı, sanatı üzerinde bir inceleme* (Doktora tezi). Erişim
adresini: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.